נתיבות יושר

והוא מאמרים יקרים, שיחות מוסר וחיזוק משובבי לב ונפש, שנאמרו בפני תלמידים מקשיבים בקול חוצב להבות אש קודש, ושאגתו כשאגת האר"י החי, להנחילם נתיבות דעת התורה ועבודת השי"ת על פרשת השבוע

ע"י מרן רבינו
הגאון רבי **אברהם יוסף ראזענבלום** זצוקללה"ה
ראש ישיבת שערי יושר

מטות - מסעי תשפ"ב
פרקי אבות פרק ב' משנה א'
שנה ד' • גליון ר"ה

תוכן העניינים

מטות מסעי תשנ"ב

"השאיפה לגדלות" - איך להתאבל על ירושלים ולזכות לראות בנחמתה

ריבוי התפילות על ירושלים..... ג

גודל מעלת המתאבל על ירושלים..... ג

על מה אנו מתאבלים ..... ה

האבלות על צרות ישראל..... ה

להצטער בצרתן של ישראל ..... ו

האבלות על מה שאיבדנו את הקרבת אלקים ..... ז

קרבת אלוקים לי טוב ..... ז

יש מי שגם המדריגה שיש לו אינו רוצה בו..... ח

לחיות עם שאיפות גדולות ..... י

האבלות על גלות השכינה..... יב

ההנהגה בימי בין המצרים..... יג

הדרכים שלא לבא לידי שנאת חינם ..... יג

מי שיש בידו חידו"ת או טעיפס של רבינו, וכן מי שרוצה לנדב גליון של תורת רבינו - נא להתקשר למספר:
1-718-854-2290 EXT 9 או לפקס:
1-718-705-8608

חדש!
אפשר לשמוע השיחה הנדפסת בנתיבות יושר של כל שבוע במספר:
1-718-559-6660

©

כל הזכויות שמורות

למערכת חידו"ת של רבינו
ישיבת שערי יושר

בהוצאת מכון **"שם עולם"**

מכון לחקר כתבי יד - קורות קהילות ואישים

רח' שחל 5, בני ברק

טל: 03-5701977 פקס: 03-5701967

מטות מסעי תשנ"ב

"השאיפה לגדלות" - איך להתאבל על ירושלים ולזכות לראות בנחמתה

ריבוי התפילות על ירושלים

בכל התפילות והתחינות שהאדם מתפלל ומבקש עליהם, הן בתפילת שמונה עשרה והן בשאר התפילות, בברכת המזון וכדומה, וגם בכל הבקשות, התחינות והתפילות - גם הארוכות ביותר, מבקשים ומתפללים על בנין ירושלים.

כשנתבונן בתפילת שמונה עשרה, יש י"ב בקשות וברכות שמבקשים בכמה מיני אופנים על ירושלים - יותר מכל שאר הדברים שמבקשים. וכמו כן בברכת המזון מבקשים בברכת רחם נא 'ובנה ירושלים עיר הקודש'.

גם בתפילת השבת, אף שכמעט ובתפילות השבת אין תפילות ובקשות, אך בסיום התפילה מבקשים 'יהי רצון.. שיבנה בית המקדש במהרה בימינו'.

אנשי כנסת הגדולה סידרו את התפילה על פי הנביאים, ובאופן זה קבעו לנו את בקשתנו בתפילה. וזהו הבקשה הגדולה ביותר שצריך לבקש ולהתפלל עליו, וכל אחד מבקש ומתפלל לזכות לבנין ירושלים.

גם מי שאינו מרגיש הצורך ורצון בבנין ירושלים, בכל זאת יש בנו את האמונה באנשי כנסת הגדולה שעל דבר זה צריכים להתפלל ולבקש, וגם מי שמחמת קוצר דעתו אינו משיג מהו חשיבותה של ירושלים, עדיין יש לו אמונה באנשי כנסת הגדולה שעל דבר זה צריכים להרבות בתחינות ובקשות, ושזהו הבקשה הגדולה ביותר שיש לו לאדם.

גודל מעלת המתאבל על ירושלים

על ענין זה נפסק בשולחן ערוך (סי' תקנד סכ"ה), 'וכל המתאבל על ירושלים, זוכה ורואה בשמחתה'. ואמרו חז"ל (תענית ל:), 'כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה, ושאינו מתאבל על ירושלים אינו רואה בשמחתה'. וכך נפסק בפשטות בהלכה, שכל מי שאינו מתאבל על ירושלים - היינו שאינו מקיים מצות

האבלות שתקנו חכמים שינהגו בו בתשעה באב, אינו רואה בשמחתה. וכל מי שמקיים מנהגי האבלות, זוכה ורואה בשמחתה.

והנה, דבר פשוט היא שמלבד קיום מצוות האבלות צריכים להתאבל בפועל על ירושלים, וכל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בנחמתה.

"משיח וועט קומען, ירושלים וועט דאך געבויעט ווערען, נאר ס'ווייזט זיך אוים אז ס'זאגט נישט אז משיח וועט קומען צו יעדען איינעם, נאר ס'איז דא אַ 'אינו זוכה ורואה בנחמתה'".

"ירושלים וועט אויפגעבויעט ווערען, און ס'קען זיין אז אויף יעדען יחיד איז דא אַ עקסטערער משפט צו ער איז אַ 'זוכה ורואה בנחמתה' אדער נישט. און דער תנאי אויף זוכה ורואה בנחמתה שטייט מ'זאל זיין מתאבל על ירושלים".

זה ודאי שמשיח יבוא ובית המקדש וירושלים יבנו מחדש, אעפ"כ יש ענין של 'אינו זוכה ורואה בנחמתה'. ומשמע שעל אף שתהיה ביאת המשיח, אבל משיח לא יבוא לכל אחד ואחד, גם כשתהיה בנין ירושלים.

מדברי חז"ל נראה, שיש על כל יחיד ויחיד דין ומשפט האם יזכה לראות בנחמתה או לא. והתנאי שיזכה ויראה בנחמתה הוא שיתאבל על ירושלים.

והנה האבלות על ירושלים יש בה כמה וכמה פרטים, לכל אחד לפי מדריגתו כפי כך צריך הוא להתאבל, כל אחד באופן אחר, ונפרש -

בשולחן ערוך ובפוסקים ובכל ספרי המוסר מבואר הענין של תיקון חצות, וענינה היא האבלות על ירושלים. ויש לומר תיקון חצות בכל לילה בכל לילה מימות השבוע.

הענין לערוך התיקון בחצות הלילה הוא על פי המבואר בגמרא ברכות (ג.), שהשכינה מתאבלת על חורבן בית המקדש, 'שלוש משמרות הוי הלילה ועל כל משמר ומשמר יושב הקדוש ברוך הוא ושואג כארי', שהשי"ת מתאבל על חורבן ירושלים.

הענין של תיקון חצות נאמר לאותם שהם עומדים במדריגה זו, אותם שכואב להם גלות השכינה. אבל הדינים של תשעה באב לא ניתנו בדווקא לאותם האנשים שמקיימים אמירת תיקון חצות,

הדינים של תשעה באב כולם ניתנו לכל יהודי פשוט.

על מה אנו מתאבלים

המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בנחמתה, אבל על מה אנו מתאבלים, 'אויף וואס זענען מיר מתאבל'. יש אופן של אבלות שהאדם יושב באבלות רח"ל על קרוביו. ויש לנו להתבונן על מה מתאבל האדם על קרוביו, על איזה נקודה הוא מתאבל.

בפשטות יש לומר, שהאבלות הוא על החסרון שנחסר לו להאדם כעת, שכשנפטר קרובו, אזי קרובו נחסר לו עכשיו. היינו שהאדם שנפטר מהעולם נחסר לקרוביו ולבני משפחתו, ועל זה מתאבלים, על הצער שאיבד בפטירת קרובו.

יש חלק נוסף באבלות על הנפטר, שבשעה שהאדם נפטר מן העולם, צריך הוא לעבור כמה דינים ומשפטים בשמים, ועל זה מצטערים הקרובים, על צערו של קרובם. כי מי יודע להיכן מוליכים אותו, ומה נעשה בדינו, אבלות זו הוא על האדם עצמו.

האבלות על צרות ישראל

ומהו האבלות על ירושלים. בפשטות אפשר לומר שהוא שכל אדם פשוט יש לו חיוב להרגיש באבלות זו, והוא האבלות על כל צרות ישראל שיש בכל הדורות, הצרות הפשוטות שיש בישראל בכל דור ודור, וכל אחד צריך להתבונן ולהתאבל על הצרות שיש בדורו.

הצרות שהיו לפני מאתיים שנה, הרי כבר עברו הצרות הללו, וכל שכן שהצרות שהיו בשעת החורבן עצמו, בוודאי שכבר עברו, כי כבר עבר מאז קרוב לאלפיים שנה, אך הצרות שהאדם עובר, הרי הם צרות שחיים איתם, 'ס'איז דאך לעבעדיגע צרות וואס אַ מענטש מאכט מיט', הצרות שאדם עובר וחי עם הצרות האלו.

שורש כל הצרות שיש בעולם, כל מיני הצרות שיש בכל דור ודור, שורשם של צרות אלו הם לפי שבני ישראל מגורשים מירושלים, ואין לנו השראת השכינה, כי היינו צריכים לזכות להשראת השכינה, ועל ידי כן היה 'כי אני ה' רופאיך' (שמות טו, כו), 'והסירותי מחלה מקרבך' (שם כג, כה).

כמו כן, על ידי החורבן יש חסרון פרנסה בישראל, כי כשהשכינה שורה בישראל זוכים לכל הטוב, אבל מאז שגורשו בני ישראל מירושלים, הרי אנו נראים כמו שאנו נראים, 'קוקט מען עס ווי ס'קוקט אוים'.

זהו הצורה של הגלות. אמנם יש דור טוב יותר ויש דור קשה יותר. מהו הדור הטוב יותר, הדור שיש בה פחות צרות. אכן גם דור זה מלאה בצרות, אלא שבדור הקשה יותר יש יותר צרות.

צריכים להרגיש את הצרות של הכלל ישראל, להרגיש הצרות שעוברים מיליוני בני ישראל בארבע קצוות תבל. כל מיני הצרות שעוברים על בני ישראל, צריכים להרגיש את הצרות ולהצטער בצערן של ישראל. לידע ולהבין ששורש כל הצרות הוא חורבנה של בית המקדש שהיה בתשעה באב, זהו שורש כל הצרות.

זהו האופן הפשוט ביותר כיצד להתאבל על ירושלים, זהו השיעור הקטן ביותר, 'דאס איז דער קלענסטער שיעור', ומי שאין לו הרגש זה, סימן הדבר שליבו סתום ואטום, 'דער מענטש איז אַ פארשטאפטע הארץ', שליבו נסתם על ידי חטאיו ותאוותיו.

מי שאינו מרגיש את האבלות על צרות ישראל ואין לו הרגש זה, הרי שליבו הוא מטומטם מחמת חטאים ותאוות.

להצטער בצרתן של ישראל

צריכים אנו להרגיש האבלות של כל אחד מישראל שיש בעולם, הצער של כל אחד שבשם ישראל יכונה. כל אחד ואחד מישראל שרגלי אבותיו עמדו על הר סיני שסובל איזה צרה, צריכים להיכנס לתוך מצבו ולהרגיש את צרותיו ולהרגיש את כאבו. שיכאב לו לאדם צרותיו של כל אחד מישראל.

לכן צריכים אנו להניח בצד את כל השנאות והקנאות וכל מיני המחיצות שיש בין בני ישראל, 'אוועק לייגען כל מיני קונצליכע מחיצות' שהאדם מעמיד בחייו, כי כשצריכים להצטער בצערן של ישראל, כשצריכים לרחם על אדם מישראל, כשצריכים להרגיש את האדם מישראל, אסור שיהיו מחיצות וחשבונות ושנאה וקנאה.

כל אלו אסור שימצאו, ואם נשארים המחיצות והחשבונות, סימן הדבר שהלב מטומטם מחמת הטומאה, ואין אלו הלבבות שאברהם יצחק ויעקב הנחילו לבניהם, אלא

שנכנסו ללבבות חלקים גדולים של עשיו, 'שטיקער עשיו זענען אריין געקראכען אין זיין הארץ' אם אין מרגישים את כאבו של השני.

כשכאבו של יהודי אינה כואבת לו לאדם, מחמת שיש כמה מיני חשבונות ומחיצות ושנאה, לפי שפלוני עשה לו כך ופלוני עשה לו כך, והשני אינו מוצא חן בעיניו, ומחמת כן יש כמה מיני מחיצות ואין מרגישים בצרתו של השני, סימן הדבר שהלב סתום.

זהו השיעור הקטן ביותר של המתאבל על ירושלים, 'דאס איז דער קלענסטער שיעור פון אבלות אויף ירושלים', ועל ידי כן יזכה אדם להיות 'זוכה ורואה בנחמתה'.

האבלות על מה שאיבדנו את הקרבת אלקים

מדריגה גבוהה יותר באבלות על ירושלים הוא, כי בשעה שירושלים היתה בבנינה ותפארתה, היו אז נביאים ושררה רוח הקודש, וראו ניסים בבית המקדש מדי יום ביומו, ועל ידי כן כל מהלך החיים של בני ישראל היתה יותר מרוממת, 'אַ העכערער לעבען', כי השי"ת היה קרוב יותר לכלל ישראל.

על ידי הקירבה להשי"ת נראתה יותר השגחת הבורא בעולם, וראו בחוש רחמי ה' ואהבת השי"ת לכלל ישראל, ועל ידי כן היה כל אחד מישראל במצב מרומם ביותר, 'יעדער איד איז געווען אסאך העכער און אסאך גרעסער'. ההשגות היו יותר גבוהים ועילאיים, וכל אחד מישראל היה יכול להגיע למדריגת הנביאים.

כל ארץ ישראל היתה מלאה בנביאים, כי כל אחד היה יכול לזכות לנבואה, וכמו שמבאר הרמב"ם ובחובות הלבבות, שכשהאדם מתרומם ומתעלה מאוד היה זוכה לנביאות. וגם מי שלא זכה לנבואה, זכה להתקרב לנבואה, כי היתה אז האפשרות לזכות לנבואה.

מחמת דבר זה שבית המקדש היתה בבנינו והיה השראת השכינה, והיו נביאים בכל ארץ ישראל, והיה ממי ללמוד ומה ללמוד, ממילא היה כל אחד יכול לזכות לנבואה.

קרבת אלוקים לי טוב

ענין זה מבואר בספרי הקדמונים מהראשונים, שהתענוג הגדול והשמחה הגדולה ביותר שיכול האדם לזכות לו בעולם הזה, הנו הזכות להתקרב להשי"ת. במדריגות

שאנו נמצאים אין לנו שום השגה במה הדברים אמורים, ואין לנו שום הרגש בדבר זה, אבל החובות הלבבות והרמב"ם ושאר הראשונים היה להם הרגש זה, והם פירשו לנו שזהו השמחה הגדולה ביותר שיכול האדם לזכות לו בעולם הזה.

השמחה הגדולה ביותר שיכול האדם להגיע אליה הוא על ידי מה שיזכה לקרבת אלוקים, להשיג השגות בתורה ואמונה ובכל הענינים של קדושה על ידי מה שגדלים ומתעלים בעניני קדושה, ותכלית הקדושה הוא קירבת אלוקים.

מי שיש לו שאיפה והשתוקקות לגדול בעבודת ה', שיש לו רצון גדול להתעלות, יש לו מה להתאבל על ירושלים. כי אילו היתה ירושלים בבנינה, וירושלים היתה משפיעה לכלל ישראל כמו בימי בנינה, על ידי כן היה זוכה להגיע למה שהוא משתוקק ומתאווה.

מי שיש בו רצון לגדול בתורה כמו ה'נודע ביהודה', ובקדושה הוא משתוקק להתעלות כמו תלמידי האריז"ל, מי שמשתוקק לענינים אלו, 'אַ מענטש וואס רייסט זיך צו אזעלכע זאכען', עכשיו אין לו האפשרות להגיע לזה. ועל אף שהוא יודע שלא יוכל לבוא למדריגות אלו, אך יש בו רצון והשתוקקות להגיע לזה, יש לו לדעת שאילו היתה ירושלים בבנינה היה יכול להשיג מדריגות אלו, ולכן יש לו מה להתאבל על ירושלים.

יש מי שגם המדריגה שיש לו אינו רוצה בו

זהו מדריגה גבוהה, 'ס'איז אַ העכערע מדריגה', והיא שייכת רק למי שמשתוקק להתעלות, שכן ישנם אנשים שאינם משתוקקים למדריגות אלו, ואינם משתוקקים להגיע למדריגת הנודע ביהודה, וטוב לו בדרגתו שהוא נמצא בו.

יש אנשים שגם המדריגה שיש להם עכשיו אין הם צריכים לה, כי בחור שצריכים לזרזו ללימוד התורה ולתפילה, 'אַ בחור וואס מ'דארף איהם טרייבען צו לערנען, טרייבען צום דאווענען', בזה הוא מראה שגם במדריגה שיש לו עכשיו אין הוא צריך לה, מאחר שצריכים לזרזו ללכת לבית המדרש ללמוד תורה, וצריכים להעיר אותו בבוקר, ועל כל הנהגה טובה צריכים לזרזו.

ממה שצריכים לזרזו לכל דבר, 'וואס מיינט עס מ'דארף איהם טרייבען אויף דעם', ממה שהוא איננו עושה שום דבר בלי שמזרזים אותו לכך, סימן הדבר

שמעצמו לא היה צריך גם למדריגה שיש לו, ומצידו היה מסכים לישון עד לשעה מאוחרת בבוקר, על אף שעל ידי כן היה מפסיד ולא היה שומע קדושה וברכו.

אילו היו נותנים לו רשות לשבת ולדבר דברים בטלים ולהסתובב בטל, אילו לא היו מזרזים אותו, היה יושב אצל השולחנות או שהיה נשאר בחדרו ומדבר כל היום, לנסוע לניו יורק, לשבת ליד הבריכה או בחדרים, ומצידו היה מסכים לא ללמוד מאומה, וכל מה שהוא לומד זהו בעל כורחו, כי על כורחו הוא לומד, בעל כורחו הוא מתפלל ועל כורחו הוא נוהג כאדם מן השורה.

'בעל כורחו איז ער אַ מענטש'. כי הוא חושש שאם ידבר אל השני בלשון אכזרי או בלשון מגונה והנהגתו עם השני תהיה באופן אכזרי, על ידי כן יקבל שם רע, ויאמרו לו דברי תוכחה וישאר ללא חברים, אבל זולת זה היה חי באופן של הפקר מוחלט, שהיה עוקץ את השני בדיבורו והיה מדבר אליו בלשון גנאי, והיה מתנהג במידות רעות ומתוך השחתה, ומה שאינו נוהג כן זהו נגד רצונו ועל כורחו.

מי שנוהג בכל ההנהגות הטובות רק בעל כורחו הרי שגם המדריגות שיש לו אין הוא חפץ בהם, וגם מה שיש לו כבר יותר מדי עבורו, ומצידו היה מסכים לרדת עשרה מדריגות אחורנית, ומצידו לא מפריע לו לא ללמוד ולא להתפלל ולא לסייע למי שצריך לסייע לו, 'ער האלט ביי גארנישט מיט גארנישט'.

זהו מהותו של בחור שצריכים לזרזו להשכים בבוקר וללכת ללמוד ולהתפלל ולנהוג כאדם מן השורה.

כשאנו מתבוננים בדבר הרי זהו דבר נורא, בחור שיודע בעצמו שכל מה שהוא עושה ב'עשה טוב' זהו בעל כורחו, השכמת הבוקר הוא בעל כורחו, התפילה הוא בעל כורחו, לימודו בעל כורחו, ומה הם המדריגות שלו בעצמו, 'ביי וואס האלסטו דיר אליין.

נמצא, שמדריגותיו של הבחור הלז דומות למדריגות לשל גוי שחור מהרחוב, 'ווי אַ שווארצער גוי', כי אילו היו נותנים לו ללכת חופשי שיוכל לעשות מה שלבו חפץ, היה מתנהג כגוי שחור שמניח תפילין, רק שיש לו עור לבן, אבל זהו כל מהותו הפנימי של בחור זה, 'דאס איז דאך דער בחור'.

לא מודדים את מהותו של איש על פי מה שעושה לאחר שמזרזים אותו, כי כל מה שהוא עושה לאחר

שמזרזים אותו הלא זהו רק בעל כורחו. אבל מה הם הרצונות שלו עצמו, הרצונות שלו הם לחיות ללא שום עול.

כשבחור כזה יתבונן בעצמו מהו מהותו. כשיסתכל בעיני שכלו במראה, 'אין די שפיגלאך פון שֵׂכֶל שפיגלט ער זיך אהן', ימצא שיש שם חורבן נורא, שלא נשאר בו מאומה, כי ברצונו הפנימי הוא שייגעץ וחיה רעה.

אבל הבחור שאינו צריך שיזרזו אותו לעבודת התפילה, כי הוא מזרז את עצמו, והוא עושה כמה תחבולות כדי שישכים להגיע לתפילה, ומתייגע להתפלל בכוונה, ולכן הוא לוחם בעצמו, שנלחם במחשבות הזרות כדי להתפלל בכוונה, ונלחם בעצמו שלא להתבטל, לא לשבת בחדרים לדבר דברים בטלים, ונלחם בעצמו כדי לעסוק בתורה, זהו בחור שיש לו איזה מדריגה, 'דער איז אַ בחור וואס האלט שוין ביי עפעס'.

אמנם עדיין לא הגיע בחור זה למדריגה שהיה צריך להגיע, לפי ששאיפותיו גדולים מהמדריגות שיש לו, אבל הוא לוחם כדי לזכות למלאות את שאיפותיו.

זהו מעלה גדולה, 'ס'איז אַ גרויסע זאך', כי הוא רוצה להיות טוב, יש בו רצון להשכים בכל יום להתפלל, ויש בו רצון להתפלל בכוונה, ורצונו לעסוק בתורה. יש לו רצון לגדול תלמיד חכם, ולכן הוא רוצה להתייגע בתורה, כי רצונו להיות טוב, אלא שלזה הוא צריך לנהל המלחמה, לפי שעדיין לא ניצח את יצרו הרע, והיצר הרע מורידו מהדרך הטובה, 'דער יצר הרע רייסט איהם אראפ'. אבל שאיפותיו הם טובים, ויש לו שאיפות חשובים, 'ער האט חשוב'ע שאיפות'.

לחיות עם שאיפות גדולות

אדם שחי באופן זה - שרצונו טובה ושאיפותיו הם טובים, ששואף למדריגות יותר נעלות, 'ער ציהט אויף עפעס בעסער'ס', אלא שעדיין לא הגיע לידי כך, זהו מעלה גדולה, ובחור זה יזכה להגיע לאיזה מדריגה, 'ס'וועט עפעס ווערען פון איהם', לפי שהבא לטהר מסייעין אותו (שבת קד.).

יש דרגות בזה, יש דרגות בשאיפות, יש לו אפילו דרגות בשאיפות של תורה ותפילה, אך אין לו שאיפה ותשוקה לגדול בתורה כהנודע ביהודה או כהגרעק"א, ולא רק שאין לו שאיפות אלו, אלא שגם כשרונות אין לו, כי בטוח שמחמת כשרונותיו

לא יוכל לגדול כנודע ביהודה או כהגרעק"א.

אך האמת הוא שכל אחד יכול לגדול הרבה יותר מהמדריגה שיש לו על ידי מה שיזכה לסייעתא דשמיא, וגם ללא סייעתא דשמיא מיוחדת לגדול יותר מכוחותיו, יוכל להגיע למעלות גדולות לפי שכוחותיו של אדם הם גדולות בהרבה ממה שהאדם מדמה.

בדרך כלל, כל מיני הכוחות של האדם הם גדולות בהרבה ממה שהוא מדמה, כי האדם מחשיב עצמו פחות מדי, 'אַ מענטש טוהט זיך אונטערשאצען', ובדרך כלל האדם יש לו הרבה יותר כוחות ממה שהוא מדמה שיש לו.

אלא שהרבה אנשים אין להם שאיפות גדולות והשגות גדולות. לדוגמא, אילו היה לבחור שאיפה לדעת את הספר 'קצות החושן' בעל פה, וזהו דבר שאפשר ושייך, אין הבחור צריך להיות עילוי עצום כדי לזכות למדריגה זו, וכשיתיישב ללמוד הספר היטב ולחזור על הדברים, הרי שיוכל להגיע לזה לדעת בעל פה את רוב דברי הקצות החושן.

או לדוגמא שבחור ישאף לדעת מסכתא שלימה בעל פה עם תוס', זהו מדריגה שאפשר להגיע אליה ולהשיגה. אין זה דבר רחוק כל כך לזכות בזה, אלא שאין לבחור שאיפות לזכות לזה.

אנו מדברים ממי שיש לו איזה שאיפה, כי מי שאין לו שום שאיפות, אין בו מאומה, 'ער איז דאך סתם גארנישט', כי הוא איננו אוחז בשום מדריגה, אבל מי שיש לו שאיפות צריך לרומם את שאיפותיו ורצונותיו, להגיע לשאיפות שאפשר להשיגם, אלא שחסר לעמל ויגיעה, או שצריכים לסייעתא דשמיא להשיג השגות אלו, אבל צריכים לבוא להשגות יותר נעלות.

על זה אמרו חז"ל, הבא לטהר מסייעים אותו, שמי שיש לו השגות יותר נעלות, אם הוא פועל פעולות והולך בדרך הזה להגיע לשאיפות וההשגות שיש לו, על זה אמרו חז"ל 'הבא לטהר מסייעים אותו'.

מי שיש לו שאיפות טובות, יש לו מדריגה יותר גדולה על מה להתאבל על ירושלים, שאדם זה מרגיש היטב בחסרונה של ירושלים. כי אילו היה ירושלים בבנינה, היה יכול להשיג המדריגות שהוא מתאווה להם. אילו ירושלים היתה נבנית כעת, נוכל כולנו להגיע כולנו

למדריגות של הנוגע ביהודה בתורה, כי על ידי השראת השכינה והנבואה וכל מה שהיה בירושלים בבנינה היינו מתעלים כולנו למדריגות עילאיות בתורה כה'נודע ביהודה' ובקדושה כתלמידי הטאריז"ל, ואם כן יש לו ענין יותר עילאי באבלות על ירושלים.

האבלות על גלות השכינה

ישנה מדריגה גבוהה יותר באבלות על ירושלים, זהו האבלות על גלות השכינה ועל צער השכינה, הצער של כביכול. אבל להגיע למדריגה זו צריכים להיות במדריגה גדולה, ומיהו הזוכה להגיע לכך, מי שדבוק באהבת ה' באופן נפלא כל כך, שמחמת זה כואב לו עד מאוד הצער של כביכול. מדריגה זו שייכת רק מי שקרוב ודבוק בהשי"ת.

זהו המדריגה הגדולה של מי שגדול מאוד ונמצא בקירבה קרוב להשי"ת, כואב לו לא רק צער עצמו, אלא שהוא מתאבל על עצם גלות השכינה, לא רק על מה שחסר לו.

המדריגות שנתבארו באבלות על ירושלים, הם האבלות על מה שחסר לו לאדם, אלא שהדרגה שנתבאר הוא מה שחסר לאדם השגות ומדריגות בתורה ותפילה, אבל מדריגה זו היא מדריגה יותר עילאית, שלא יצטער על מה שחסר לו, אלא יצטער על גלות השכינה, ויתאבל יחד עם השכינה.

זהו המדריגה הגדולה באבלות על ירושלים.

מי שיש לו מדריגות אלו, הרי הוא בכלל 'כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בנחמתה'.

ומי שאין לו אפילו את המדריגה הראשונה, הרי שאינו כלל בגדר אדם, שער איז אינגאנצען נישט קיין מענטשש, כי ליבו אטום וסגור מחמת טומאת תאוותיו וחטאיו, ולכן אינו זוכה ורואה בנחמתה, לפי שהוא מרגיש שלא חסר לו מאומה וטוב לו בחייו, 'ס'איז איהם גוט'.

המדריגה השניה, זהו התשוקה, שיש לו התשוקה לבא למדריגות יותר נעלות, ויש לו התשוקה לגדול בתורה ובקדושה, וזהו מדריגה יותר גדולה וגבוהה, 'ס'איז א גרעסערע זאך, ס'איז אַ העכערע זאך'.

והמדריגה השלישית היא המדריגה של צדיקים גמורים.

נתבאר, שעל כל פנים התנאי שהאדם יזכה ויראה בנחמתה, צריך שיהיה 'כל המתאבל

על ירושלים', שכפי מה שתהיה האבלות על ירושלים, כפי כך יהיה 'זוכה ורואה בשמחתה'.

ההנהגה בימי בין המצרים

אנו עומדים עכשיו בימי בין המצרים, ונכנסים לשבוע שחל בו תשעה באב. מדינא דגמרא יש בימים אלו מנהגים של אבלות בשבוע שחל בו תשעה באב, ועל ידי מה שנוהגים בימים אלו באבלות על ירושלים, על ידי כן זוכים לראות בשמחתה.

נמצא, שבימים אלו עושה לו האדם בית קיבול עד כמה יהיה בכלל אלו שיזכו לראות בנחמתה. וחלילה להיפך, מי שבימים אלו אינו מתאבל על ירושלים, על אף שהוא מקיים דיני הגמרא, שאינו אוכל בשר, אבל הרי יכול הוא לאכול מאכלי חלב - גם בשבועות אוכלים מאכלי חלב, ומה רע בכך אם אין לו הרגשת האבלות על ירושלים.

כפי איך שיתנהג בימים אלו באבלות, כך נקבע אם יהיה בגדר של 'זוכה ורואה בשמחתה', או חלילה ההיפך, שיפסיד את המדריגה של 'זוכה ורואה בשמחתה', שיהיה 'אינו זוכה ורואה בשמחתה'.

לכן בימים אלו צריך כל אחד לפי מדריגתו להתעמק ולהתבונן לפי מדרגתו ולפי מה שיש לו שייכות לאבלות על ירושלים, באיזה אופן יתאבל על ירושלים.

אבל מי שאומר בימים אלו 'שלום עלי נפשי', ומסתפק במה שאינו הולך לשוט ואוכל מאכלי חלב, הרי הוא בגדר של אלו שאינם מתאבלים על ירושלים.

הדרכים שלא לבא לידי שנאת חינם

בספרים הקשו על מה שאנו מוצאים סתירה בגמרא, שבגמרא אמרו (יומא מ:), שחורבן בית המקדש היה על מה שהיה בה שנאת חינם, ובמקום אחר אמרו (ב"מ פה:) שחורבן ירושלים היה על שלא ברכו בתורה תחילה.

בפשטות הישוב בזה הוא, ששני הדברים גם יחד היתה בהם. ובספרים מבואר, שבוודאי ששני הענינים היו שם, אבל יש קשר גדול בין שני ענינים אלו. יש ענין של שנאת חינם, וההיפך של שנאת חינם הוא האהבה לזולת. אהבת ישראל, אהבת ריעים, ושלא יבואו לידי שנאת חינם.

והנה כדי שלא יבוא האדם לידי שנאת חינם יש בזה שני

דרכים, דרך אחת היא שהאדם מזכך ומעדן את עצמו, 'ער איז אויסגעארבעט', שיש לו לב רך, לב עם נטיה לאהבה, שיש לו לב הנוטה לאהוב את השני, ומחמת המידה טובה של אהבה שיש לו ממילא אינו בא לידי שנאת חינם.

שנאת חינם אין הכוונה על חינם ממש, ששונא אדם שרואה ברחוב ללא שום סיבה, בוודאי שהשנאה הוא משום שהשני פגע בו באיזה דבר, ועדיין זהו בגדר 'שנאת חינם'.

יש סיבה נוספת שלא יבוא האדם לידי שנאת חינם, לא רק משום שליבו מלאה באהבת ישראל, אלא שהאדם שיש לו השגות ממילא אינו בא לידי שנאת חינם. כיצד באים לידי שנאת חינם, על ידי ההרגשה שמרגיש האדם שנגעו בכבודו, אבל מי שהוא בעל השגות, לשם מה הוא צריך את הכבוד, מה יהיה לו מהכבוד, הרי יש לו מוח ודעת, ולמה יצטרך לכבוד.

לשם מה צריך הוא שיושיבוהו בבית המדרש במקום מכובד, או לשם מה הוא צריך שכשהוא נכנס לבית המדרש יקומו כולם לכבודו וכולם יסתכלו עליו. איזה רווח יש לו מכבוד זה, איזה גן עדן יקבל מחמת הכבוד שהוא מקבל, ולכן אינו צריך לכבוד, לפי שלא יקבל מאומה על ידי הכבוד שנותנים לו, וממילא לא יבוא לידי שנאת חינם על מה שפגעו בכבודו.

כמו כן, מי שפגעו בו בעניני ממון, שלוו ממנו מעות ולא החזירו לו, או שהזיקו לו ממון וכדומה, אף שצריכים לשלם לו ממון, אבל בגלל שאדם זה בר מעלה לא יבוא לידי שנאת חינם על ידי כן.

אמנם הגנב והמזיק עשו לו עוולה וצריכים לשלם לו, אבל האם יכאב לו הדבר עד כדי כך. וכי מה עשו לו, לקחו ממנו מעט ממון, הלא את ממונו לא יוכל לקחת עמו לגן עדן. וגם אילו יהיה לו יותר ממון, האם יקבל על ידי זה יותר גן עדן, וכי משום שהשייגעץ רשם בבנק שיש לו סכום גדל של ממון, כשיראה דבר זה בפני בית דין של מעלה, האם בגלל זה יקבל מקום יותר יפה לגן עדן, כי השייגעץ של הבנק כתב שיש לו עוד שני זירו'ס, האם מחמת זה יתנו לו מקום יותר מכובד שם.

דבר זה מבין כל אחד שזהו ליצי ליצנות, שגם אילו יראה את ספרי הבנק בפני הבית דין של מעלה, מחמת זה לא יתנו לו מקום יותר מכובד בגן עדן, וממילא לא יבוא לידי שנאת חינם.

זהו מדריגה שלא יבואו לידי שנאת חינם לא רק משום שהגיע לידי המדריגה של אהבת ישראל, אלא שמחמת התעלות האדם, ממילא הסיבות המביאות את האדם לידי שנאת חינם אינם משפיעים עליו מאומה, כי הסיבות האלו אין בהם ממש, כי מה כבר עשה לו השני שיסתובב עם ברוגז עליו, 'דו האסט געבלאזען אויף מיר', האם משום שהשני ברוגז עליו לכן יהיה גם הוא ברוגז על השני. מה עשה לו השני, נגע קצת בכבודו והביט עליו ברוגז או שהזיק לו ממונו, והנה כל שעת הברוגז כמה זמן הוא נמשך, 'ווי לאנג נעמט דער בלאז', הלא זהו רק רגע כמימרא, האם מחמת זה יבוא לידי שנאת חינם?!.

זהו הסיבה השניה שבאים שעל ידי כן לא יגיעו לשנאת חינם, לא רק משום שמידת השנאה נתהפכה אצלו למידת אהבה ואהבה דוחקת את השנאה, אלא שהסיבות המביאות את האדם לידי שנאה, אינם נחשבים אצלו לסיבה, לפי שההשגות השכליות גדלו אצלו מעל הסיבות הללו.

האמת הוא, שהאדם צריך לשני הדרכים הללו, מצד אחד צריך האדם שיהיה לו מידה טובה של אהבה, ובנוסף, צריך הוא להגיע למדריגה זו ששכלו תגדל למעלה מהסיבות הללו, שיבין שהאדם לא עשה לו מאומה שמחמת כן יבוא לידי שנאת חינם, וכי מה עשה לו, שלקח ממנו קצת כבוד או שהזיק לו ממון, וכי מה בכך, עדיין לא עשה לו מאומה, כי אילו היה פוסל את תפיליו או שהיה לוקח ממנו את מצות התפילין, אזי עשה עמו רעה, אבל כעת איזה רעה עשה לו.

כיצד יבוא האדם למדריגות והשגות אלו, זהו על ידי מה שהאדם חי עם עיקרי האמונה, שהתורה והאמונה חיים אצלו. מי שעניני הקדושה חיים אצלו, אף אם לא הגיע עדיין לידי מדריגת קדוש, אבל אם יש לו במוחו השגות ושכל להשיג תורה ואמונה, ממילא רק ענינים אלו של תורה ואמונה תופסים אצלו החשיבות, אבל כל שאר הענינים אין בהם ממש.

על ידי החיים עם חשיבות לתורה ואמונה יוכל להשיג בשכלו שלא תתאפשר אצלו שנאת חינם, ולזה זוכים על ידי התורה. כי כשהתורה חשובה בעיני האדם, כשהתורה תופסת חשיבות בעיני האדם, 'די תורה פארנעמט די חשיבות', שתורה האמונה תופסים בעיני האדם חשיבות אמיתית, שידע האדם בשכל ובהרגש שרק לאלו יש

חשיבות, ממילא לא יהיה שם שנאת חינם, לפי שלא יהיה שום הסיבה שתעורר בו שנאת חינם.

אבל כ'שלא ברכו בתורה תחילה', שלא היתה התורה חשובה בעיניהם, הרי שבמקום זה נכנס במוחו של האדם ענינים אחרים שהם חשובים בעיני האדם, שהממון חשובה בעיניו והכבוד חשובה בעיניו.

כך מבואר בספרים ליישב את שתי המימרות הללו בגמרא.

ונתבאר מזה, שהאדם צריך להשתדל בשני הענינים, ובשני הדרכים, קודם כל לזכך את לבו, 'אויסלייטערען דאס הארץ' שיהיה לו האהבה לאחרים, ולזכך את המחשבה ואת השכל, 'אויסארבעטען די מחשבה, דעם שכל', להעמיד את השכל באופן ששאר הענינים כמו כבוד וממון ושאר ענינים יהיו אצלו כטפל שבטפלים, באופן שלא תסובב הסיבה להביאו לידי שנאת חינם.

ימים אלו של ימי בין המצרים נקבעו לימי האבלות להתאבל על ירושלים, מלבד מה שיש הענין של כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בנחמתה, עוד יש ענין לתקן את החטאים והסיבות שהביאו את חורבן הבית, שלא ברכו בתורה תחילה ושנאת חינם, כי הימים הללו מסוגלים שיעקור האדם מעצמו את הסיבות שהביאו את חורבן הבית, ויש להשתדל בימים אלו בתיקון הענינים, וזה נכלל בענין של כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בנחמתה.

נתיבות יושר

והוא מאמרים יקרים, שיחות מוסר וחיזוק משובבי לב ונפש, שנאמרו בפני תלמידים מקשיבים בקול חוצב להבות אש קודש, ושאגתו כשאגת האר"י החי, להנחילם נתיבות דעת התורה ועבודת השי"ת על פרשת השבוע

ע"י מרן רבינו
הגאון רבי **אברהם יוסף ראזענבלום** זצוקללה"ה
ראש ישיבת שערי יושר

פרקי אבות תשפ"ב
פרק ב' משנה א'
שנה ד' • גליון ע"א

מי שיש בידו חידו"ת או טעיפס של
רבינו, וכן מי שרוצה לנדב גליון של
תורת רבינו - נא להתקשר למספר:
1-718-854-2290 EXT 9 או לפקס:
1-718-705-8608

חדש!
אפשר לשמוע השיחה הנדפסת
בנתיבות יושר של כל שבוע במספר:
1-718-559-6660

©

כל הזכויות שמורות

למערכת חידו"ת של רבינו
ישיבת שערי יושר

בהוצאת מכון **"שם עולם"**

מכון לחקר כתבי יד - קורות קהילות ואישים

רח' שחל 5, בני ברק
טל: 03-5701977 פקס: 03-5701967

פרקי אבות פרק ב׳ משנה א׳

רַבִּי אוֹמֵר, אֵיזוֹהִי דֶרֶךְ יְשָׁרָה שֶׁיָּבוֹר לוֹ הָאָדָם, כֹּל שֶׁהִיא תִפְאֶרֶת לְעוֹשֶׂיהָ וְתִפְאֶרֶת לוֹ מִן הָאָדָם

רבי אומר איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושיה. מבאר רבינו יונה: בהיעשות המצוות, הבורא ב"ה מפואר בהם, והן תפארת לעושיהן, כי תפארת המצוות היא תפארת האמיתית בבני אדם, ולכן יברור לעצמו הדרך ההיא.

במצוות יש ניצוץ של 'תפארת', "אין אַ מצוה איז דָא אַ גלאנץ פון תפארת", במצוה כשלעצמה יש בה מידת תפארת, שהשי"ת מתפאר בהם, ותפארת זו מאירה גם באדם המקיים את המצוות. ומה ששייך אצל האדם מידת תפארת, הרי זה רק על ידי קיום המצוות, כי התפארת האמיתית שייכת רק על ידי קיום המצוות, שכאשר האדם מקיים מצוות מאיר בו חן מיוחד, וחן זה נקרא תפארת.

ותפארת לו מן האדם. מבאר רבינו יונה הכוונה, שכאן מבאר התנא, כיצד ובאיזה אופן יש לקיים המצוות, שיהיה קיום המצוות באופן שתפארת לו מן האדם. ודבר זה שייך על ידי שני נקודות.

האחד הוא: שיעשה המצוות בזמנן. רצונו לומר, ודבר בעתו מה טוב (משלי טו, כג). כי יוכל לעשותם בזמן שלא יישר בעיני הבריות ולא יהיה לו פאר בהם, ואין זה עושה מצוה בשלימותה, כענין שאמרו (שבת סג.), כל העושה מצוה כמאמרה, אפילו גזר דין של שבעים שנה מתבטל, שנאמר (קהלת ח, ד), באשר דבר מלך שלטון ומי יאמר לו מה תעשה, וכתיב בתריה, שומר מצוה - שכאשר מקיימים מצוה לא רק על ידי עשיית המצוה, אלא באופן של 'שומר מצוה', שהוא שומר שיהיה המצוה בשלימות, לא ידע דבר רע - שעל אף שהשי"ת הטביע בבריאה אופן הנהגתה על פי דרכי הטבע, אבל שומר מצוה לא ידע דבר רע, כי גם גזר דין של שבעים שנה הרי זה מתבטל.

ונבאר הענין: לפעמים יש שאדם מקיים מצוה, שמצד עצם קיום המצוה יש בו מן השלימות

הראויה, אלא שחסר באופן שבני האדם רואים את קיום המצוה, שאין לו פאר על ידי כן, וממילא חסר בשלימות המצוה.

ובדרך דוגמא, אחד שיש לו צרה בתוך ביתו רח"ל, באופן שאינו יכול להושיע את עצמו, והוא צריך לאחד מבחוץ שיסייע לו לצאת מצרתו, ויש אדם מסויים שהוא יכול לסייע לו היטיב כיצד לצאת ממצב קשה זה, אבל לשם כך הרי הוא צריך להתיישב עם בעל הצרה ולדון בכל פרטי המקרה.

דא עקא, שזה שבידו לסייע לו, מגיע ובא לביתו של בעל הצרה בערב שבת חצי שעה קודם זמן הדלקת הנרות, והוא אומר לו, הנה שמעתי שנכנסת למצב של צרה, ב"ה שיש לי בקיאות בענין זה, ואעמוד לימינך עד שתצא מהצרה, והוא רוצה להתיישב עמו מיד לשמוע את כל פרטי הצרה.

כשבעל הצרה שומע את דבריו, הוא חושב לעצמו שאכן הוא נמצא בצרה גדולה ויש לו דאגה גדולה כיצד והאיך להינצל מצרתו, והוא צריך לשמוע עצה כיצד לכלכל את דרכיו, וזה שבא אליו אכן יש לו מומחיות בענין זה והוא רוצה לסייע לו, אבל למעשה אין בעל החסד בא בזמן הנכון.

הנה, בעל הצרה חושב לעצמו, מה יעשה עכשיו, שאם יתיישב עכשיו עם השני, על ידי כן לא יוכל לסייע בביתו בהכנות לשבת, ומצד שני הרי הוא מוכרח לשבת עם האיש, והוא אפילו מודה להשי"ת שהוא הגיע אליו עכשיו לעזור לו.

נמצא שבעל החסד קיים מצות חסד, אבל קיום המצוה לא היה ׳בעתו׳, ולכן אף שהוא תפארת, שהוא מתיישב עם בעל הצרה, אבל חסר בחלק של ׳תפארת לו מן האדם׳, שכן בני ביתו של האיש, מצד אחד הם מבינים את הכרח הדבר לשבת עכשיו עם בעל החסד, והם מבינים את גודל הטובה שנעשה עמהם, אבל מצד שני הרי זה גורם לעגמת נפש, שמפני שהוא בא עכשיו הרי בעל הצרה אינו יכול לסייע לביתו בהכנות לשבת.

על זה מבאר לנו התנא, כשבאים לקיים מצוה, יש לראות שיעשה את המצוה דבר בעתו, שכאשר באים לקיים המצוה, יש להיזהר גם לקיים את המצוה בזמנה, כדי שיהיה זה לתפארת לו גם מן האדם, אבל אם אין העשיה בזמן הראוי, חסר בתפארת לו מן האדם.

ונביא עוד דוגמא, יש לך אחד שהוא עסוק במעשה הצדקה, הוא מזכה את בני ישראל

בנתינת צדקה, והוא בא לעשיר אחד, שחושב שיתן לו סכום נאה, והעשיר נותן לו סכום פחות ממה שחשב, הרי הוא מתחיל להוכיחו ואומר לו, הנה כשאתה הולך לקנות לך בגד עליון חדש, וכי גם אז אתה מקמץ בהוצאתך, והרי הנני יודע שכדי שיהיה הבגד מעט יותר נאה, אתה מוסיף הרבה יותר מסכום זה, ואינך מתווכח עם בעל החנות שיוזיל לך את המקח. כאשר עוסקים בקניית בגד חדש, אינך דן בדבר. ואילו כשאני בא לזכותך במצות צדקה, והנני משער שאתה תתן כך וכך, אתה מתווכח שלא לתת את כל הסכום.

כשבעל הצדקה מוכיח את הנותן באופן זה, הרי שאף שהוא עוסק במצות צדקה, אבל הרי זה חסר בתפארת לו מן האדם, וממילא חסר אז בשלימות המצוה, ואין החסרון רק בצורת הדיבור, דהיינו שקיים מצוה והוא צריך לתקן את אופן דיבורו, אלא הרי זה גורם לחסרון בעצם שלימות המצוה, וחסר באופן קיום המצוה על פי רצון הבורא.

יש חילוק גדול בין חשיבות מצוה שמקיימים בשלימות למצוה שאינה בשלימות - כרחוק מזרח ממערב. כי מצוה שמקיימים בשלימותה יש בה כוח לבטל את המחיצות הטבעיים, וכמאמר חז"ל קורעים לו גזר דינו של שבעים שנה.

ענין זה נוגע לכל אחד ואחד בכל צעד ושעל, לפעמים רואה בחור ענין אחד בביתו שנראה לו כעוולה, והוא מוכיח את הוריו על הדבר, אבל הוא אומר כן באופן שאמו או אביו נפגעים מאופן אמירת התוכחה. אזי גם אם אכן היה זה במקום שראוי התוכחה, אבל הרי זה חסר בתפארת לו מן האדם.

בדרך דוגמא, הבחור רואה שעומדים סמוך ונראה לזמן הדלקת נרות, ועדיין עוסקים בבית הוריו בשטיפת הבית, וכאשר ימשיכו לעסוק בדבר זה, יאחרו את זמן הדלקת הנרות, והרי הוא צועק ומוכיח, למה זה שוב שוטפים את הבית בזמן כה סמוך לזמן הדלקת נרות.

אמנם הוא אומר כן מחמת שקדושת השבת בוערת בו, אבל באופן דיבורו נשמע שהרי זה בית שמזלזלים בזמן קבלת שבת, ואופן אמירה זו פוגם הרבה בשלימות המצוה, כי למרות ועל אף שיש להשגיח שלא יעברו זמן הדלקת הנרות, אבל צריכים להיזהר באופן קיום המצוה.

מה היה עליו לעשות? היה עליו לבוא מחצית השעה קודם שהתחילו לשטוף הבית, ולקחת את כלי השטיפה בידו ולנקות בזמן מוקדם יותר במקום אמו או אחיו, ואז היה זה מצוה בשלימותה. אבל למעשה הוא לא שטף את הבית, אלא שעכשיו הוא בא לומר תוכחה, ובצורה של תוכחה, והרי זה חסרון בקיום המצוה בשלימותה.

ואם יאמר האומר, מהו הגריעותא במה שחסר בתפארת לו מן האדם, אדרבא, יש מעליותא בדבר, שהוא עושה הדבר לגמרי לשם שמים, שלא יכשל בפניות שיאמרו עליו שהוא צדיק. הנה, הוא מקיים גמילות חסדים, ואין מפארים אותו על זה, ונמצא לכאורה שמצותו גדולה ושלימה יותר כי הוא ממש לשם שמים.

אכן, במאמר התנא מבואר לא כך, כי כאשר אין מקיימים המצוה באופן שהוא תפארת לו מן האדם, חסר בשלימות המצוה.

הא למה הדבר דומה, למי שרוצה לקיים מצות אכילת מצה, אבל כדי שלא יהיה לו פניות, הרי הוא אוכל מצה פחות מכזית, ומטרתו כדי שלא יוכל להתפאר במה שעשה שקיים מצות אכילת מצה, ולא יוכל להתפאר שהוא מדקדק במצוות. ונמצא שאף אליבא דאמת לא היתה לו פניה, אבל גם מצות מצה לא קיים. והרי הוא מבטל מצות עשה – לשם שמים.

במשנתנו הורה לנו התנא, שכן הדבר הזה: מי שמקיים מצוה באופן שחסר בתפארת לו מן האדם, חסר לו בשלימות המצוה, ומה שיש לפעמים בזה משום יותר 'לשם שמים' - זהו מעלה שאין בה שום חשיבות, כי עדיף לקיים מצוה שחסר בה בלשם שמים, מאשר לאבד קיום מצוה מכל וכל.

האופן השני כיצד יש לקיים מצוה באופן שהיא תפארת לו מן האדם, מבאר רבינו יונה, **וגם צריך להתנאות במצוות, לולב נאה, טלית נאה וספר תורה נאה וכיוצא בהן, בענין שיפארוהו בני אדם וישבחוהו עליהם.**

ביאור הענין בזה הוא, הנה השי"ת ברא את האדם בטבעו שיתרגש כשהוא רואה דבר יפה. היופי הוא ענין שתופס את רגשותיו של האדם, וזהו רצון הבורא שהיופי יתפוס את רגשי האדם.

הנה, אם אדם מהלך בדרכו, והוא רואה אילן נאה, ולאחר מכן רואה אילן שאינו נאה, והוא אומר

שאין חילוק בין שני האילנות, ואין שום נפקא מינה בין אילן נאה רב פארות לאילן שכמשו עליו, כי שניהם אילנות הם, והוא אומר כן משום מידת חסידות, שאין זה מן הראוי להתפעל מיופי הבריאה.

אין זה כך, ואין בזה משום מידת חסידות ומשום מידת ישרות, כי השי״ת ברא את האדם באופן שיהיה לו הרגשה ביופי, ואנו מוצאים שהשי״ת צוה לבנות את המשכן מכסף וזהב, ואילו לא היה ליופי ולפאר מקום בעולם, היה די במה שבונים את המשכן מברזל ונחושת, ובפירוש נאמר בתורה שבגדי הכהונה היו לכבוד ולתפארת, ובגדי הקודש נעשו מתכלת וארגמן צבעים ובדים משובחים, ולא מצמר גפן וקנבוס.

ולא עוד, אלא שאנו רואים שכפי קדושת הכלי במזבח כך רבתה פאר הכלי, שמזבח החיצון היה הכיסוי של נחושת, והמזבח הפנימי נעשה משל זהב, והארון היה מבית ומחוץ מצופה זהב. שכן ענין היופי והפאר הרי זה בריאה שברא השי״ת, וממילא מה שיש לאדם הרגש של יופי ושל פאר, עצם הרגש אינו נגד רצון הבורא.

החילוק הוא במה משתמשים עם הרגש זה, שאם משתמשים עם היופי והפאר בכדי לקיים מצוה בשלימות, אין זה מגרע מקיום המצוה, ולהיפך זה מוסיף תפארת לו מן האדם, אבל כשמשתמשים עם הפאר לתאוות של גשמיות זהו נגד רצון הבורא.

למשל, כשהבחור בא לבחור חברותא, הרי הוא מבקש ללמוד עם בחור שפרקו נאה בחיצוניות, ואינו רוצה ללמוד עם מי שאין פרקו נאה, אף שהשני לומד יותר טוב והוא בעל ירא שמים יותר גדול מהשני, או שמידותיו יותר נעלות, אבל הוא מבקש לשבת בחברותא בשולחן אחד עם בחור גבוה ונאה. נמצא שהוא משתמש עם הרגש הפאר והיופי שהכנים השי״ת באדם לצורך רעה, הוא מוותר על תורה ויראת שמים מפני מעט יופי שהוא רואה על פני חבירו השני. או משום שאינו רוצה ללמוד עם בחור קטן וצר במידותיו אלא עם בחור בעל בעמיו גבוה ורחב.

מהו מטרת הבחור שבוחר חברותא על פי צורה חיצונית? הוא רוצה שכאשר יכנס להיכל הישיבה איש שאינו יושב בדרך כלל בישיבה, הרי הוא רוצה שיראו שהוא לומד עם בחור שפרקו נאה, ויבינו שהוא נחשב מסלתה ומשמנה של ה׳מצב׳ בישיבה, ולא שיתמהו עליו ויאמרו

לו, וכי אתה לומד בחברותא עם אותו יונק, אלא הוא רוצה שיאמרו עליו, שהוא לומד בחברותא עם בחור כהלכה. ונמצא שהוא משתמש עם הרגש היופי והפאר שהעניק לו הבורא נגד רצון התורה, ומצב זה הוא מצב של חטא ועון.

כי אמנם עצם הרגש היופי, הרי זה הרגש שהכנים השי"ת בבריאה, כשהאדם יוצא מביתו ורואה שני אילנות, האילן האחד הוא אילן רב פארות וצילו נאה ופירותיו מתוקים, והשני גדל עקום ופירותיו קטנים, יש להתפעל מיופי הבריה, ומי שאומר שלדידו אין שום חילוק ביניהם, ושני האילנות שווים אצלו, בחשבו שאסור לו להתרגש מיופי הבריאה שהוא ענין גשמי, זה קרימקייט - זה עקמימות המחשבה.

צריך להשתמש עם היופי לצרכי מצוה להתנאות לפני ה' במצוות, שיעשה לו טלית נאה ולולב נאה ויכתוב ספר תורה נאה, לפי שמטבע האדם שמתרגשים מיופי, ולכן כשמייפים את המצוה הרי זה נותן חשיבות למצוה. כשעושים טלית נאה, על ידי כן מחשיבים את מצות ציצית, לפי שבני האדם רואים את הציצית הנתונים בטלית נאה.

כאשר משתמשים עם תכונת היופי לחפצי מצוה, הרי זה הרגש כשר, וזהו רצון השי"ת שישתמשו עם הרגש היופי לצרכי מצוה, וזה הכוונה 'ותפארת לו מן האדם', שיש לקיים את המצוות באופן שיהיו מיופים בעיני הבריות, שבני האדם הרואים כשהוא מקיים את המצוה, יתרגשו מאופן קיום המצוה מתוך יופי ופאר.

עוד ביאור מבאר רבינו יונה בכוונת התנא בשם הרמב"ם: ורבינו משה ב"ר מימון זצ"ל פירש זאת המשנה על המידות, לעשותן על דרך האמצעות, שהוא הדרך המובחר, ותפארת לעושהו, שמכינה לב טהור לאדם ומתחדש בקרבו רוח נכונה, ותפארת לו מן האדם, שמלמדתו לנהוג עם הבריות מנהג נאה – ועל ידי כן יהיה לו חן בעיני הבריות, כמו מדת הנדיבות כי ולכילי לא יאמר שוע (ישעיה לב, ה) – מי שהוא קמצן בממונו שאינו נותן צדקה, אינו נחשב בעיני הבריות, גם המפזר רע ירוע – שמביטים עליו בעין לא טובה ומי הוא הנדיב, אך האוהב את הממון – היינו שהוא יודע מהו חשיבות הממון ואינו מפקירו ושומר אותו שמירה מעולה, ומתיעץ בנדיבות –

שכאשר הוא עומד להוציא הוצאות הרי הוא מתייעץ בדבר ואינו נבהל לפזר את ממונו, **ועושה סדר בהוצאה, כדי שיספיק לו לעשות הטוב והישר במקום הראוי להנתן בו.**

כי כן הוא הסדר, שמי שהוא קמצן, אין רוח הבריות נוחה הימנו, וגם מי שהוא פזרן בממונו, אין נחשב דעתו מעורבת עם הבריות, ואין בני האדם מחשיבים תכונה זו. רצון הבורא הוא שהאדם יעריך את חשיבות הממון, וכן אנו מוצאים אצל אבינו יעקב, שהיה בעל רכוש גדול, ואעפ״כ כשעבר את מעבר יבק שב ועבר ואז בא המלאך להיאבק בו, ואמרו חז״ל (חולין צא.), ׳אמר רבי אלעזר שנשתייר על פכין קטנים׳, זהו רצון הבורא, שהאדם ישמור את ממונו, ושלא יהיה ממונו הפקר בעיניו.

אלא שיחד עם מידה זו צריך האדם שתהיה בו גם המידה השניה, שיוכל לתת משלו במקום שצריך לתת, ומי שהוא קמצן, הנה במידה של שמירת ממונו יתכן שהוא נוהג באופן הראוי, אלא שחסר אצלו החלק של הנדיבות במקום שצריך, ומי שנוהג בפזרנות, עצם הנתינות שהוא נותן הרי זה בא מחמת גודל נדיבות ליבו, אלא שאין לו ההרגש של חשיבות שמירת ממונו. ואם מחמת הנהגתו בהפקרות יבוא גנב ויגנוב את חפציו, מה בכך, והרי לעולם אפשר לקנות חפצים חדשים, והנהגה זו היא כנגד הישרות שברא השי״ת בטבע הבריאה.

כי אם יבוא עשיר ויאמר שאינו נועל את דלת ביתו, ואם יכנסו גנבים ויגנבו מחפצי ביתו, מה בכך, והרי אין הוא מחוסר ממון, ובשבוע אחד הוא מרוויח כל שווי חפצי ביתו, ולכן גם אם יכנסו גנבים וירוקנו את ביתו וישאירו את ביתו ערום, במה שהוא מרוויח בשבוע אחד יוכל לקנות הכל מחדש, זהו אינו הנהגה ראויה - זה קרימקייט.

כמו שאנו למדים מהנהגתו של יעקב אבינו, ששב אפילו על פכין קטנים, כי צריך האדם שיהיו לו שני מידות אלו כאחד, מצד אחד יחשיב את ממונו וישמרנו בשמירה מעולה, וכלשון רבינו יונה, ומצד שני יקנו לו המידה שיוכל לתת לאחרים במקום שנצרך לתת לאחרים, זהו הדרך הממוצע.

גם אין כל המדות תחת השמים נאות כי אם על דרך האמצעות, הן תפארת לעושה אותן ותפארת להם מן האדם, אך אם מעט ואם הרבה, שניהם למרע.

לבאר מהו הכוונה דרך האמצעית, אין הכוונה שהוא נוהג רק במחצית על פי ישרות. ובדרך דוגמא, יש מי שהוא נאמן ואינו נוגע בממון שאינו שלו, ויש מי שהוא גנב גדול, שהוא גונב בכל מקום שיוכל.

והנה יבוא אחד ויאמר שהוא נוהג בדרך הממוצע, שהוא גנב קטן - - - אין זה הדרך הממוצע, כי גם גנב קטן גנב הוא, והוא כולו רע, אלא שבתוך הרע יש כמה וכמה דרגות, כי הנה פרעה עבד לכל העבודות זרות, ויש מי שהיה עובד רק עבודה זרה קטן. וכי מי שעבד עבודה זרה קטן נחשב לדרך ממוצעת?, והרי גם הוא רשע גמור, אלא שיש דרגות ברשעות והוא אינו רשע בדרגא של הרשע הגדול – אבל רשע הוא.

כמו כן, יש מי שהוא מכנים אורחים, שכל אורח שבא הרי הוא מכניסו בסבר פנים יפות, והוא נותן לו כל טוב. ויש מי שאינו פותח את דלתותיו לאורח, אלא הוא מגרשם מעל פניו, ויבוא אחד ויאמר שהוא נוהג בדרך הממוצע, שהוא מכנים אורחים, והוא מקבלים בסבר פנים שהם מחצה יפות מחצה זועפות, והוא נותן להם רק חצי סעודה. איש זה אינו נוהג בדרך הממוצעת, אלא הרי הוא חצי רשע.

אם כן, מהו הדרך הממוצעת? הדרך הממוצעת אין הכוונה שיש בו רק חלק מחצה מכל מידה, כי מי שיש לו רק חלק מכל מידה לבעל מום יחשב, הדרך הממוצעת היינו שהוא נוהג בכל המידות באופן הראוי מתוך שלימות, שמצד אחד הוא שומר את ממונו, ומצד שני יש בו המידה שבכוחו לתת את ממונו לאחרים במקום הצורך, הרי איש כזה יש לו מידת שמירת ממונו באופן שלם, ויש בו גם מידת הנדיבות בשלימות, שהוא יודע אימתי יש להשתמש עם מידת שמירת ממונו, ואימתי להשתמש עם מידת הנדיבות, כי לפי שיש בו שני המידות בשלימות, ומצד עצמם שני מידות אלו סותרים זה את זה, ממילא ידע מתי להשתמש בשני המידות באופן הראוי.

ונבאר יותר, הנה מי שנוהג במידת יראת שמים, שהיא מידה טובה שהוא ירא את ה', ולא רק שהוא נוהג על פי יראתו, אלא גם זאת, שבכל פעם שהוא רואה באדם אחר שאין ההנהגה שלו כראוי על פי תורה, הרי זה כואב לו, והוא רוצה לפעול כדי לתקן הענין. כי מי שאין לו יראת שמים, כשהוא רואה אחרים העוברים על התורה לא איכפת ליה הדבר, אבל מי שהוא ירא את ה'

והוא נאמן להשי״ת, והוא גם רוצה בטובת חבירו, כשהוא רואה אחד שאינו נוהג על פי תורה, כואב לו הדבר.

והנה יש לך שני אנשים שיוצאים מביתם, ושניהם רואים אדם אחר שעושה מעשה האסור על פי תורה, כגון שהוא נכנס למקום שאין להיכנס או שהוא מביט במראות האסורות או שהוא מביט בצייטונג שאסור לקרוא בו וכדומה, ושני אלה נזהרים מלהיכשל בכגון דא, רואים אחד שנכשל בענינים הללו, אבל כל אחד משניהם בא לידי מחשבה אחרת.

האחד כשהוא רואה ענין זה, הרי מתחיל להביט על עצמו בחשיבות יתירה, שהרי הוא רואה שפלוני נוהג שלא כראוי, ואילו הוא עצמו הרי נוהג כראוי, וממילא כשזה נופל הוא קם, ויש לו הנאה במה שראה את השני בכשלונו, כי עכשיו יש לו במה להחשיב את עצמו. והרי זה דומה להרגשת והנאת הכבוד, כי על ידי שהשני נופל, ממילא הוא נעשה יותר חשוב. כי אם היו שניהם שווים, אזי אין רואים את חשיבותו, ואימתי מתבטאת חשיבותו, רק כשהאחרים מתקטנים והולכים, בזה ניכר חשיבותו, ולכן הוא מתמלא שמחה על שראה את חבירו בקלונו.

אבל האדם השני כשרואה מחזה זה איך שהשלישי נכשל, כואב לו ליבו על הדבר, כיצד יתכן שאדם מישראל נוהג באופן זה, ותיכף הוא חושב מחשבות כיצד יוכל לעורר את האיש לתשובה ולהחזירו למוטב.

הרי שאף ששני האנשים שראו את הדבר נשמרים מהחטא, עדיין יש בהם מרחק גדול. ומיהו ההולך בדרך הממוצע - השני, שיש בו שני ההרגשים, שמצד אחד יש לו ההרגש של יראת שמים שלא לעשות המעשים הללו שחבירו נכשל בהם, ויחד עם זה יש לו הרגש אחריות כלפי זה שנכשל. אבל הראשון אין לו הרגש האחריות על מעשה האחר, וזהו סתירה לדרך הממוצע, כי הדרך הממוצע הוא שיש באדם כל המידות בשלימות.

יש בחינה של ׳אוהבי ה׳ שנאו רע׳ (תהלים צז, י). וכאשר נתבונן, למי יש יותר הבחינה של שנאו רע, הרי זה ברור שהשני יש לו מידה זו בשלימות, ואילו הראשון לא נגע בו כלל מידה זו, שלא איכפת לו כלל מה שהאיש נכשל, ואדרבא, יש לו אפילו בו שביעות רצון ממה שחבירו נכשל, שעכשיו יוכל לדבר עליו ולזלזל בו, ועל ידי כן יוכר גדולתו וחשיבותו. אבל הראשון כואב לו הנהגתו של זה

שנכשל, לפי שיש בו מידת ׳שנאו רע׳ בשלימות.

הבה ונתבונן, כששני הרואים ידברו זה עם זה ויבואו לידי מסקנא שיש ללכת להוכיח את הנכשל, כיצד יהיה דרך תוכחתם, על פי פשטות יהיה נראה סדר התוכחה באופן זה: הראשון יגש לנכשל ויניח את ידיו על כתפיו ויאמר לו בקצרה, יהודי יקר, טייערער איד, מה לך ללכת בדרכים אלו, ויאמר לו כן תוך כדי שהוא מחייך אליו, ובזה יצא ידי חובתו. שהרי לא איכפת ליה כל כך מצבו של השני, ולכן הוא מוכיחו בקצרה, כיצד תכנס לביתך עם הדברים הללו, ומי יודע כיצד ינהגו בניך אחריך, ומה חסר לך לנהוג באופן זה.

אבל השני יוכיחו בלשון קשה, כשהוא מלא כעס וחימה, רשע שכמותך, כיצד מלאך ליבך לעשות כדבר הזה, לפי שהוא שונא רע, ולכן יוכיחו, כיצד אתה מביט בצייטונג האסור, והרי זה טמא וממטמא, ומרוב מה שליבו בוער כאש הוא ידבר קשות על מה שהשני נכשל ברע. כך לכאורה היה אמור להיות צורות התוכחה של שני אנשים אלו.

ואף שעל פי חשבון היה מסתבר שצורת תוכחתם תהיה על דרך זה, למעשה יהיה תוכחתם באופן הפוך לגמרי.

הראשון שלא איכפת לו מה שראה אדם מישראל נכשל בחטא, כשיגש להוכיח את השני, יחרפו בלשונות חריפים, יונגאטש שכמותך, וכי מהו שאיפתך, שבניך יגדלו כגויים, והיכן יסתובבו בניך, שבניך יהיו חובקי אשפתות, הוצא עכשיו מיד את הטריפה שיש לך בכים מעילך, בושה תכסה פניך, תקנה לך משקפיים שחורות ללבוש בשעה שאתה יוצא לרחוב העיר שלא יכירוך אנשים.

ואילו השני שראה את הנכשל, ובאמת איכפת ליה, יגש אליו וידבר עמו בלשון רכה, יהודי יקר, טייערע איד, מה לך לקרא צייטונג לא כשר זה, והרי בידך לקנות צייטונג כשר, וגם אם כבר הורגלתם לצייטונג זה, לפחות הבט בו בצינעא כשאין מי שרואה את הדבר, ולא באופן שכל האנשים יראו מה יש לכם בכיסכם, ולפני שאתם נכנסתם לביתכם, הכניסו את הצייטונג לאשפה, ולא באשפה של ביתכם, אלא באשפתם של שכנים גויים, שלא יכירו שזה ממך... והוא מוכיחו מכל הצדדים עד כמה יש לו להיזהר שלא להביט במקומות האסורים.

ויש להתבונן בטעם הדבר למה הראשון שלא איכפת ליה יוכיחו קשות ולא השני, הרי על פי

סברא נראה שהראשון יש לו רק ריוח ממה שהוא רואה שיש מי שנכשל, והוא מוכיחו רק כדי לצאת ידי חובה, ומהטעם הזה הוא מוכיחו קשות. אבל באמת היא הנותנת, שמאחר שכל כוונתו הוא רק להגדיל עצמו על חשבון נפילתו של השני, ממילא גם התוכחה שמוכיחו הרי זה בדרך זו שהוא משפילו עד עפר, על ידי שמדבר עמו קשות ובכעס, ולא משום שהדבר איכפת לו, אלא שבזה יגדיל עצמו.

אבל השני שאיכפת לו מה שראה מי שנכשל, הרי הוא ניגש אליו ומניח ידיו עליו בדרך רכה, לפי שהוא הולך בדרך הממוצע, ועל פי מה שנתבאר שדרך הממוצע אין הכוונה שיש שיש לו המחצית מכל מידה, שהוא חצי גנב או חצי גוי, שהוא מחצית רחמן ומחצית אכזרי, כי מי שהוא חצי אכזר, הרי הוא רשע גמור אלא שהוא רשע במידה קטנה, שיש רשע במידת כביצה ויש רשע רק במידת כזית. הוא רשע רק במידת כזית, אבל עדיין רשע מיקרי.

ומהו הדרך הממוצע, אדם שיש בו את כל המידות טובות בשלימותם, ולכן מצד אחד יש בו מידת אהבת ה' בשלימות, ומחמת כן יש בו שנאת הרע בשלימות, שהרי 'אוהבי ה' שנאו רע', וממילא כשהוא רואה מי שיש לו צייטונג טמא הרי הוא שונאו בתכלית השנאה, על שהוא פוגם נפשו, כי כיצד נכנס בכיסו של איש יהודי צייטונג טמא, וכיצד מביטים עיני יהודי בצייטונג כזה.

הלא עיני האדם צריכים להיות מוכנים 'שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך אל פני האדון ה'' (שמות כג, יז), באופן של יִרְאֶה - יֵרָאֶה, על האדם להכין את עצמו לראות בעיניו את השכינה בבית המקדש, כפי מה שמתפללים והשב את שכינתך, ואנו מתפללים בכל יום ג' פעמים ביום 'ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים'. וכיצד יפגום את העינים בהביטו במקומות שפוגמים את הנפש והעינים. ובוודאי שכאשר הוא רואה אדם אחר שנכשל, הרי זה איכפת לו באופן נורא.

אבל מצד שני יש בו המידה להשיב את השני למוטב, להציל אדם מישראל שלא ישקע בטומאה, והוא יודע שכאשר יגש אליו להוכיחו על מה שהוא מביט בצייטונג הטמא, ויאמר לו הרי ישרפוך בגיהנם יחד עם זה, ועל ידי כן אתה משחית גם את נפש בניך, לא רק שהשני לא ישמע לו, אלא עוד ישיב לו בדרך של קללות נמרצות, ולאות מחאה יהיו לו ביום מחרת שני צייטונגען.

לכן, אף שליבו בוער מחמת רוב כעסו על מה שהלה נכשל בחטא, אבל לפי שיש בו גם מידת האחריות להציל אדם מישראל, לכן הוא מדבר עמו בלשון רכה, והוא נוהג במידה זו מחמת עוד מידה שיש בו בשלימות - שלא להכאיב לאיש זה, שהרי גם אם האיש עשה עוולה, אין היתר לפגוע בו חלילה, ואין היתר לחרפו ולביישו.

אבל הראשון, אף שיש לו המידה טובה שהוא שומר את עיניו, אבל אין לו ההרגש של ׳שנאו רע׳, ולא את ההרגש להציל את חבירו מחטא, וגם לא ההרגש שלא להכאיב לאחר, ולכן הוא מחרף ומגדף את מי שנכשל, ואם מחמת כן יקנה למחר שני צייטונגען, לא איכפת לו הדבר, ולכן הוא מדבר אתו קשות, שהוא מוליך את בנו לאבדון, ואף שעל ידי כן יגרם הדבר שהוא מזהירו מפניו, לא איכפת לו הדבר, כי אין לו ההרגש של הצלת אדם אחר מחטא, ולא ההרגש של להכאיב לאחר, שכן תמיד הוא פוגע באחרים, ומה שיש לו על לשונו הרי הוא אומר בלי להימנע.

מי שנוהג בדרך זה היינו לפי שאינו נוהג בדרך האמצעית, רק על פי מידה טובה אחת, וממילא כל מעשיו יוצאים פגומים ונפסדים.

אכן מי שנוהג בדך האמצעית, יש לו את כל המידות בשלימותם, שמצד אחד יש בו הכעס על עושי רשעה, ומצד שני יש לו הזהירות בכבודם והאחריות שישובו למוטב, ועל ידי שיש לו כל המידות בשלימות, הרי הוא מתבונן כיצד יוכל להוכיח את העושה רשעה בדרך שישוב למוטב, ויחד עם זה ישאר בשנאת הרע, וזהו כוונת דברי הרמב"ם.

זכה וזכה את הרבים, זכות הרבים תלוי בו

היות שזכינו ב"ה והגליון השבועי מופץ בכמה ערים, יש הזדמנות למי שליבו חפץ לזכות את הרבים ולקחת חבל בהוצאות ההפצה של הגליון בעירו, ויבוא על שכרו.

אפשר לפנות למערכת חידו"ת של רבינו,
למספר טעלעפאן 1-718-854-2290 EXT 9.

בברכה והערכה
מערכת החידו"ת של רבינו